

ANALİZ

ŞUBAT 2015 SAYI: 116

EKONOMİK KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE-MEKSİKA İLİŞKİLERİ

IŞIK ÖZEL

EKONOMİK KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE
TÜRKİYE-MEKSIKA İLİŞKİLERİ

IŞIK ÖZEL

COPYRIGHT © 2015

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama : Songül Eryiğit, Ümare Yazar
Kapak fotoğrafı : AFP
Baskı : Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel:+90 312.551 21 00 | Faks :+90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C. Office

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No 19 Cairo MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
MEKSİKA'YI NEDEN ÖNEMSEMELİ?	8
MEKSİKA'DA KURUMLAR, EKONOMİ POLİTİKALARI VE DÖNÜŞÜM	11
KRİZ, REFORM, DÖNÜŞÜM	13
KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE MEKSİKA	15
REJİM DEĞİŞİKLİĞİ, DEVLETİN DEĞİŞEN KAPASİTESİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI	16
MEKSİKA'NIN DIŞ TİCARETİ	18
MEKSİKA'DA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR	20
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE-MEKSİKA EKONOMİK İLİŞKİLERİ	22
SONUÇ	25

YAZAR HAKKINDA

Doç. Dr. Işık Özel

Işık Özel, Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Siyaset bilimi alanındaki doktorasını Washington Üniversitesi'nde tamamlayan Özel, daha sonra Barselona Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü'nde (IBEI) doktora sonrası çalışmaları yapmıştır. Özel ayrıca, Colegio de Mexico, Freie Universität Berlin ve Hertie School of Governance'da misafir öğretim üyesi olarak çalışmıştır.

Başlıca araştırma alanları uluslararası ve karşılaştırmalı ekonomi politik olan Özel, gelişen piyasalar, kurumsal değişim, piyasalarda düzenleme (regülasyon) ve demokratikleşme gibi konular üzerinde çalışmalarını sürdürmekte ve bilhassa Latin Amerika ve Ortadoğu üzerine odaklanmaktadır.

Özel'in, *State-Business Alliances and Economic Development: Turkey, Mexico and North Africa* (Devlet-Sermaye İttifakları ve İktisadi Gelişme: Türkiye, Meksika ve Kuzey Afrika Örnekleri) (Routledge, 2014) başlıklı kitabının yanısıra, *Journal of European Public Policy, Regulation and Governance, Democratization, The Journal of International Studies* ve *New Perspectives on Turkey* gibi dergilerde yayımlanmış yazıları ve pek çok kitap bölümü bulunmaktadır.

ÖZET

Son yıllarda gelişmekte olan ülkeler uluslararası sistem içerisinde kendilerine daha fazla alan açmakta ve buna paralel olarak küresel ekonomi-politik arenada daha çok söz sahibi olmaktadır. “Yükselen güçler” olarak da adlandırılan bu dinamik ülkeler, mevcut gelişmeleri, büyümeleri ve potansiyelleri göz önünde bulundurulduğunda, pek çok analizciye göre gelecek yıllarda gelişmiş ülkelere ve özellikle Amerika-Batı Avrupa hegemonyasına en büyük rakip olacaklardır.

Bu çerçevede yükselen bir güç olarak nitelendirilebilecek Meksika'nın da mevcut küresel ekonomi politik sistem içerisindeki yerinin, öneminin ve geleceğinin ne olduğunun analiz edilmesi, bu ülkeyle kurulacak siyasi, ticari ve kültürel ilişkilerin niteliği açısından önemlidir. Bu vesileyle Meksika'nın bir yandan Latin Amerika ülkesi olması, diğer yandan da Amerika Birleşik Devletleri ile ekonomik ve güvenlik ilişkileri gelişmiş bir komşu olması dolayısıyla sahip olduğu özel konumu, bu ülkeye olan ilgiyi de artırmaktadır. Ayrıca sahip olduğu ticari ve ekonomik potansiyel ve de zengin doğal kaynakları, Türkiye'nin Meksika ile ikili ilişkilerinin bütün yönleriyle ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

SETA Ekonomi Direktörlüğü tarafından hazırlanan “Yükselen Güçler Analiz Serisi”nin ikinci yayını olan ve Sabancı Üniversitesi'nden Doç. Dr. Işık Özel tarafında kaleme alınan “Ekonomik Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Meksika İlişkileri” başlıklı analiz, iki ülke arasındaki mevcut ilişkileri ve olası anlaşma ve senaryoları; Meksika'nın dünya ekonomisindeki ve siyasetindeki yerini; Meksika'nın ekonomi-politik önemi ile gücündeki değişimi ve son yarım yüzyılda tarihsel olarak geçirdiği dönüşümleri incelemektedir.

Analiz, Meksika'nın ekonomi-politik önemi ile son yarım yüzyılda tarihsel olarak geçirdiği dönüşümleri incelemektedir.

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkeler arasındaki Meksika, ilginç, ne'vi şahsına münhasır bir örnek oluşturuyor. Aşırı uçların, zıtlıkların, özellikle de kendi bölgesinde “ilk”lerin ülkesi. 19. yüzyıla kadar İspanyol İmparatorluğu'nun en kıymetli kolonisi; 20. yüzyılın ilk “devrimcisi”; tüm Latin Amerika'nın siyaseten en istikrarlı ve neoliberal dönüşümün –öncüsü olmasa da– en başarılı takipçisi.

Meksika jeopolitik olarak çok ilginç bir coğrafyada bulunuyor. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile komşu olması, uluslararası siyasette her zaman ABD ile paralel bir çizgi izleyeceği beklentisini doğursa da, Meksika yakın zamana kadar oldukça “asi bir komşu” olageldi. Örneğin, dış politikada hiçbir zaman doğrudan ABD müttefiki olarak kendisini konumlandırmadı ve Küba ile ikili diplomatik ilişkilerini sürdürdü.¹ İspanya, Şili ve Arjantin'deki aşırı milliyetçi Franco, Pinochet ve Videla rejimlerinden kaçan entelektüel ve aktivistlere cömertçe kucak açtı. Ama aynı zamanda ideolojik olarak hiçbir zaman marjinal sola savrulmadı, ya da komşusu ABD ile

1. Bu ilişki bazı dönemlerde epey yakınlaştı ve ABD'nin tepkisini üzerine çekti. Küba devriminin öncüleri Fidel Castro, Raul Castro ve Che Guevara Meksika'da tanışmışlar, Batista rejimini yıkmaya planlarını Meksika'da yapmışlardı.

kurduğu iyi ilişkileri bozmadı. Sola zaman zaman göz kırptı, ama özellikle son otuz yılda merkez sağ eğilimli genel bir siyaset izlemeye devam etti.

Bu çalışmada, küresel ekonomik sistem içerisinde Meksika'yı yükselen bir ekonomik güç olarak konumlandırılarak Meksika'nın son otuz yılda ekonomi politikaları ve kurumları açısından yaşadığı derin dönüşüm mercek altına alınmaktadır. Ayrıca dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi alanlarda Türkiye ile ekonomik ilişkilerin seyrine değinilmektedir. Son olarak, birbirine benzer özellikler taşıyan iki yükselen güç, Türkiye ve Meksika arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik öneriler sunulmaktadır.

MEKSİKA'YI NEDEN ÖNEMSEMELİ?

Meksika'yı Kuzey Amerika haritasında yer alan mütevazı bir ülke olarak algılamak epey yanıltıcı olabilir. Geniş ABD topraklarının güneyinde kısmen küçük bir ülke gibi görünen Meksika, aslında Türkiye'nin neredeyse iki buçuk katı yüzölçümüne ve 117 milyonluk bir nüfusa sahiptir. Kişi başına düşen milli gelir (9.748 ABD doları) açısından yüksek-orta gelirli ekonomiler arasında yer alan Meksika ekonomisi, 2013'te küresel gayri safi milli hasılanın yüzde 1,6'sını oluşturan 1.184 milyar dolarlık toplam milli geliriyle (GDP) dünyanın en büyük on beşinci ve Brezilya'nın ardından Latin Amerika'nın en büyük ikinci ekonomisi konumundadır.² Hem ihracat hem de ithalat açısından küresel ticaretin yüzde 2'sini elinde tutan Meksika'nın dünya ticaretindeki payı da hatırı sayılır düzeydedir. Son yirmi yılda gerçekleşen dış ticaret hamlesiyle Meksika'nın dış ticaret hacmi 751 milyar dolara yükseldi ki bu rakam, Türkiye'nin dış ticaret hacmi-

2. Bu değerler cari fiyatlar üzerindedir. Satın alma paritesi üzerinden karşılaştırıldığında Türkiye ve Meksika'nın kişi başına düşen milli gelirleri neredeyse aynıdır: Meksika'nın milli geliri 13.423 dolar, Türkiye'nin milli geliri ise 13.563 dolardır. Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri, WDI, (2013).

nin hemen hemen iki katına denktir. Bunun 371 milyar doları ihracat, 380 milyar doları ise ithalat hacmidir.³ Dolayısıyla Meksika büyük iç pazarı, hatırı sayılır ihracat hacmi, oldukça çeşitlenmiş sanayi üretimi ve ihracat kapasitesiyle çok önemli bir gelişen ekonomi durumundadır. Türkiye için önemi ise, NAFTA üzerinden Kuzey Amerika pazarının bir parçası oluşu ve AB ile imzaladığı serbest ticaret anlaşması (STA) üzerinden AB pazarına erişiminden kaynaklanıyor. Meksika'nın bu bağlantıları hem müzakere aşamasında olan Atlantik-Aşırı Ticaret ve Yatırım Ortaklık Anlaşması (TTIP) hem de Gümrük Birliği (GB) anlaşmaları dolayısıyla Türkiye'yi de yakından ilgilendiriyor. Bu konuları çalışmanın aşağıdaki bölümlerinde ayrıca tartışacağız.

G-20'nin 2012 yılı Liderler Zirvesi, Meksika'nın başkanlığında Kaliforniya Körfezi'ndeki Los Cabos'ta yapıldı. Los Cabos, Aşağı Kaliforniya yarımadasının ucunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kaynaklı turizm için sıfırdan oluşturulmuş bir tatil merkezi.⁴ Meksika'nın ABD ile sınırı 3145 km ve bu mesafe İstanbul'dan Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye en uzak köşelerinden biri olan İrlanda'nın kuzeybatısına mesafesi hemen hemen denktir (İstanbul-Donagan 3128 km). Bu coğrafya ve yakın tarih göz önüne alındığında, ABD ekonomisinin Meksika ekonomisi üzerindeki etkisinin ne kadar büyük olduğu tahmin edilebilir. Bu etki, "iyi zamanlarda" devasa bir pazara kolay erişim gibi olumlu özellikler içeren, "kötü zamanlarda" ise spiral etkisiyle Meksika ekonomisini aşağı çeken bir etmendir.

Karayip Devletleri Birliği'nin (ACS) başkanlar düzeyindeki son toplantısı Nisan 2014'de Meksika'nın Merida şehrinde yapıldı. Meksika, uzun zamandır, Karayipler'deki küçük ülkelere "ağabeylik" yapma rolüne soyunmuş durumda. Son yirmi beş yılda Meksika, G-20, OECD,

NAFTA, MIST, Next-11, MIKTA, ACS ve birçok başka uluslararası ve bölgesel organizasyonun üyesi; anlaşma ve platformun ise tarafı oldu. Hatırı sayılır büyüklükteki ekonomisi, doğal kaynakları, gelişen ülkelerin pek çoğuyla karşılaştırıldığında sahip olduğu siyasi ve iktisadi istikrar, Meksika'nın bölgesel ve küresel güç olma iddialarını da beraberinde getiriyor.⁵ Bu da, Latin Amerika'nın diğer büyük gücü Brezilya ile Meksika arasındaki örtülü bilek güreşini kızıştırıyor. Meksika, hem Latin Amerika'da, hem de küresel düzeyde ekonomik ve siyasi etkisini arttırmaya çalışırken, G-20'nin yanı sıra, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların yeniden yapılandırılma süreçlerinde yükselen piyasa ekonomilerini ve gelişmekte olan dünyayı temsil etme iddiasını taşıyor.

Grafik 1 ve Grafik 2, 1960-2012 yılları arasında Meksika ve Türkiye'nin sabit fiyatlarla milli gelir ve kişi başına düşen milli gelirlerindeki değişimi gösteriyor. Türkiye ve diğer gelişen ekonomilerle karşılaştırıldığında Meksika ekonomisi 2000'lerde vasat bir büyüme eğilimi sergiledi. Bu da, Meksika'nın "orta gelir tuzağına" düşme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu sinyallerini veriyor.⁶ ABD'ye bağımlılığı dolayısıyla, Meksika ekonomisini 2008 küresel krizinden önce ve sonra iki ayrı fazda değerlendirmek ve Meksika ekonomisindeki büyümenin hız kesmesini bu izlekte değerlendirmekte yarar vardır. Keza, ABD'de ortaya çıkan herhangi bir sarsıntının, ihracatının yüzde 78'ini bu ülkeye yapan Meksika ekonomisinde depreme yol açması ne-redeyse kaçınılmazdır.

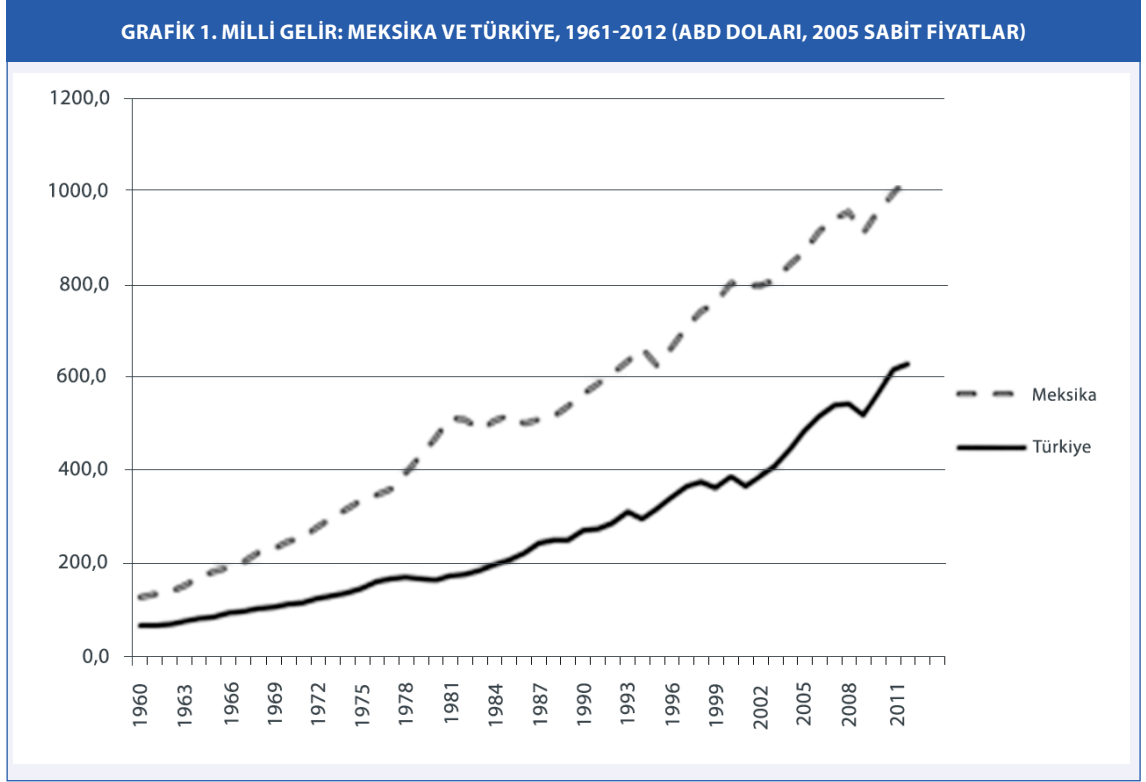
2014 yılı itibarıyla, Meksika küresel piyasalara önemli ölçüde entegre olmuş durumda olmasına rağmen aslında bu oldukça yeni bir

3. 2012 değerleri, WTO, (2013).

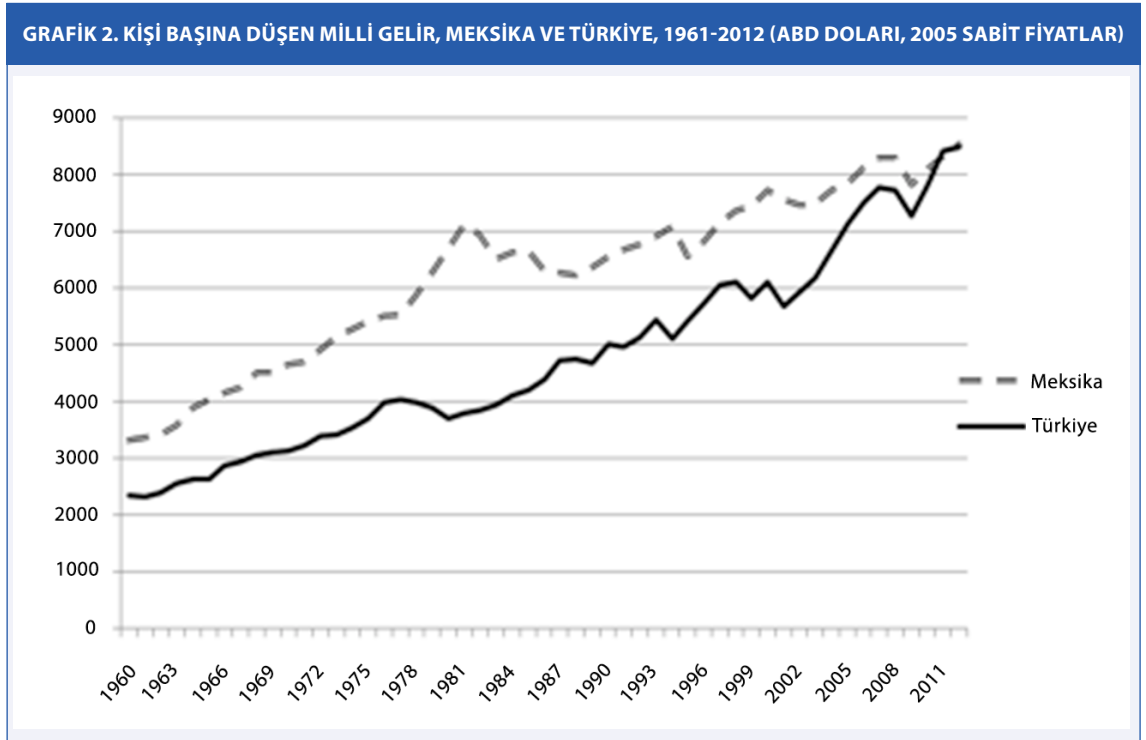
4. Meksika, 2012'de 23 milyon yabancı turist ağırladı.

5. Makroekonomik istikrarın temel göstergelerinden enflasyon oranını incelediğimizde Meksika'nın enflasyon oranının son yıllarda yüzde 4-5 aralığında, işsizlik oranının ise yüzde 3-4 aralığında olduğunu görüyoruz. Banxico, (2014).

6. Carlos Elizondo Mayer-Serra, *Poresoestamoscomoestamos*, (Debate, Mexico City: 2011).

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri (WDI), (2014).

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri (WDI), (2014).

olgudur. Türkiye’de olduğu gibi, Meksika’da da ekonomi 1980’lere kadar içe kapalı, devlet eliyle gelişme modelini uygulamış, ithal ikameci sanayileşme stratejisinin Latin Amerika’daki tipik örneklerinden birini oluşturmuştu. Meksika’da piyasa ekonomisine geçiş süreci 1982’de, yani Türkiye’de 24 Ocak programının yürürlüğe konmasından iki yıl sonra başladı. Türkiye’de olduğu gibi bu dönüşümün ilk fazları IMF ve Dünya Bankası’nın yakın takibinde yürütüldü. Meksika’nın Türkiye’den farkı, dönüşümün çok daha hızlı bir biçimde ilerlemesi ve makroekonomik istikrarın daha erken sağlanmış olmasıdır. Bunu, piyasa serbestleşmesinin arkasında Türkiye’ye kıyasla politikacılar, bürokratlar ve iş dünyası arasında daha geniş bir reform ittifakının hızla kurulmasına, veto oyuncularının ve gruplarının sınırlı olmasına ve ABD’nin güney komşusuna çok acil durumlarda “nihai kredi mercii” rolünü üstlenmesine bağlamak mümkündür.⁷

Meksika’da son otuz yılda gerçekleşen piyasa ekonomisine dönük reformlar kadar, siyasi alanda gerçekleşen reformlar ve bunların önyak olduğu dönüşümler de çok önemlidir. Piyasa açılımla hemen hemen eş zamanlı olarak yürütülen siyasi-demokratik açılım, Meksika’yı tipik “ikili dönüşüm” (*dualtransition*) örneklerinden biri haline getirmiştir. Yakın zamana kadar monarşiye benzeten güçlü başkanlık sistemi, Latin Amerika’nın birçok ülkesinin aksine etkisini 1920’lerde yitiren ordu dolayısıyla sekteye uğramamış ama tam demokratik olmayan sivil yönetim, yetmiş bir sene boyunca iktidarda kalmıştır. Adeta devlet mekanizmasıyla birleşmiş baskın tek parti rejimi, devletle toplum arasındaki ilişkilerin dinamiğini belirleyen hiyerarşik bir yapılanma etrafında örülen korporatizm, Latin Amerika’nın birçok başka ülkesindeki dinamiklerin aksine –ordu yerine– parti ve kurumlar üzerinden oluşturulan güçlü yarıotoriter sistem, Meksika’yı ilginç bir siyasal örnek haline getirmiştir. Yakın zamana kadar, Meksika’da

bu dinamiklerin birçoğunun ülkenin içinden geçtiği büyük dönüşümlere rağmen sürekliliğini koruması sıklıkla “istikrar içinde değişim” şeklinde ifade edilirdi.⁸ Ancak, son yirmi yılda başkanlık rejimi dâhil olmak üzere bu kurum ve dinamiklerin çoğu önemli değişimlere uğradılar.

MEKSİKA’DA KURUMLAR, EKONOMİ POLİTİKALARI VE DÖNÜŞÜM

“Eski Rejim”, “Meksika Mucizesi” ve İstikrar İçinde Değişim

Türkiye’de olduğu gibi Meksika’da da, 1930’lar ve 1980’lar arasında devletin öncülüğünde bir kalkınma modeli ve ithal ikameci sanayileşme stratejisi (İİSS) uygulandı. İç pazarı ithal malların rekabetinden koruma ve teşvikler yoluyla sanayileşmeye ön ayak olmayı hedefleyen İİSS, geniş bir pazara sahip Meksika’da hızlı bir sanayileşme sürecini beraberinde getirdi. 1950’lerden 1970’lerin ortalarına dek “istikrarlı büyüme” veya “Meksika mucizesi” diye adlandırılan bu dönemde fiyat istikrarı korunurken, yıllık ortalama yüzde 6 oranında milli gelir artışı sağlandı.⁹ Söz konusu dönemde Meksika’da uygulanan kalkınma stratejisinin Türkiye’dekinden en önemli farkı, piyasanın yabancı sermayeye çok daha fazla açık olması ve yerli sermayenin de çıkış/kaçış seçeneğini her zaman elinde tutmasıdır.¹⁰ 1970’lerin ortalarından itibaren büyüme devam ederken, makroekonomik istikrar bozuldu ve Türkiye’de olduğu gibi mali açık, borçlanma ve

8. Başak Kuş ve Işık Özel, “United We Restrain, Divided We Rule: Neoliberal Reforms and Labor Unions in Turkey and México”, *European Journal of Turkish Studies*, no. 11, (2010); Rogelio Hernández Rodríguez, 2005. “La Transformación del presidencialismo en México”, *Una Historia Contemporánea de México: Actores* içinde Ilan Bizberg ve Meyer Lorenzo (ed.), (Oceano, Mexico City: 2005), p. 89-116; Işık Özel, *State-Business Alliances and Economic Development, Turkey, Mexico and North Africa*, (Routledge, Londra ve New York: 2014).

9. Enrique Cárdenas, *La Política Económica en México, 1950-1994*, (El Colegio de México ve Fondo de Cultura Económica, Mexico City: 1996).

10. Işık Özel, *State-Business Alliances and Economic Development, Turkey, Mexico and North Africa*, (Routledge, Londra ve New York: 2014).

7. Işık Özel, *State-Business Alliances and Economic Development, Turkey, Mexico and North Africa*, (Routledge, Londra ve New York: 2014).

yüksek enflasyon ekonomik büyüme performansını adeta gölgeledi. Bu dinamiklerin tetikleme- siyle 1982’de ortaya çıkan ve daha sonra Latin Amerika’nın tümüne sıçrayan ve “kalkınmanın kayıp on yılını” şekillendiren “uluslararası borç krizi” Meksika ekonomisini derinden sarstı ve neredeyse tüm taşları yerinden oynattı.¹¹

Borç krizinin patlak vermesinin hemen ardından piyasa reformları süreci başladı. Bu reformlar, neredeyse paradoksal biçimde, daha önceki içe kapalı kalkınma stratejisinin mimarı olan, “milli ekonomi” düsturuna inanmış, eski rejimin kurucusu ve bekçisi diye tabir edilen Kurumsal Devrim Partisi (PRI) tarafından uygulandı.¹²

Meksika’da 1929-2000 yılları arasında kesintisiz iktidarda kalan, eski rejimle özdeşleşen ve 2012’de tekrar iktidara gelen PRI’nin kısmen Tayvan ile benzerlik göstermekle birlikte neredeyse dünyada eşi benzeri yoktur. 1930’lardan itibaren “devletin partisi” olan PRI, “parti devleti”ni kurumsallaştırarak siyaset biliminde “baskın parti rejimi” kategorisinin ortaya çıkışına adeta ilham kaynağı olmuştur.¹³ Her ne kadar, PRI-devlet ilişkisi 1923-50 döneminde Türkiye’de CHP ile devlet aygıtının iç içe geçmesine bazı açılardan benzerlik gösterse de¹⁴, PRI rejimi hiçbir zaman tek parti rejimi olmamıştır. 1980’lere kadar PRI karşısında güçlü olmasalar da, her zaman muhalefet partileri var olmuşlardır. Nitekim 2000-2012 yıllarında iktidarda olan PAN, 1939 yılında kurulmuş ve PRI iktidarına karşı altmış bir yıl boyunca çeşitli düzlemlerde amansız bir mücadele vermiştir.¹⁵ PRI rejimi,

1980’lerde piyasa reformlarının ortaya çıkışından hemen sonra dönüşmeye başladı. 1987 ve sonrasında yapılan seçim sistemi reformları bu dönüşümün çatısını teşkil ederken, bu reformlar sayesinde ana muhalefetteki partiler önemli çıkışlar yapmaya başladılar.

20. yüzyılda, Meksika’yı diğer gelişen ülkelerden farklılaştıran önemli bir özellik de işte bu rejimin ve kurumların sürekliliği olmuştur. Latin Amerika’nın diğer ülkelerinde yaşanan çalkantılar, rejim değişiklikleri, ordunun müdahalesi gibi unsurlar göz önüne alındığında, Meksika’daki bu süreklilik dikkat çekicidir. Altı senede bir yapılan seçimler (*sexenio*), başkanın yeniden seçilememesi gibi temel kurallar değişmeksizin, prosedürel seçimle sınırlı sivil rejim kesintisiz biçimde devam etti. Ancak, bu süreklilik, demokratik kurum ve süreçlerin sürekliliği gibi de algılanmamalıdır. Minimal demokrasi kavramsallaşmasıyla bile değerlendirildiğinde (özgür ve hakkaniyetli seçimlerin varlığı), Meksika 1980’lerin sonuna kadar ancak yarı-demokrasi olarak tanımlanabilirdi. Zira seçim sisteminin tuhaf yapısı, farklı partiler arasında iktidarın el değiştirebilmesine imkân tanımıyordu. Dolayısıyla, PRI’nin 71 yıllık iktidarı demokratik ilkelere örtüşmeyen bir dizi kurumun ürünüydü denilebilir. Üstüne üstlük, tek partinin bu kadar uzun süren iktidarı çok büyük yetkilerle donatılmış başkanlık sistemi içinde konumlandırıldığında, ortaya çıkan tablo PRI-devlet özdeşleşmesiydi. Çoğu zaman otoriter eğilimleri içinde barındıran, devlet-toplum ilişkisi bağlamında korporatist özelliklere haiz bu rejim, 20. yüzyılın önemli bir bölümünde Meksika’da siyasetin ve ekonomi politiğin yapı taşlarını belirledi.

PRI rejimi hiçbir zaman iktisat politikaları bağlamında sabit bir ideolojik yaklaşıma dayanmadı. Nitekim 1930’larda Lazaro Cárdenas’ın (1934-1940) liderliğinde sola kayan Meksika ekonomi yönetimi, 1940’larda Miguel Alemán (1940-1946) döneminde sağa, 1960’larda Adolfo López Mateos ve 1970’lerde Luis Echeverría (1976-1982) döneminde tekrar sola kaydı. Parti

11. Işık Özel, “Krizle Krizlerle Hazırlanmak: Meksika Ekonomisinde Süreklilik ve Dönüşüm”, Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Dünya Düzeni içinde der. Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır, (İletişim Yayınları, İstanbul: 2013).

12. A.g.e.

13. A.g.e.

14. Ergün Özbudun, “Established Revolution Versus Unfinished Revolution: Contrasting Patterns of Democratization in México and Turkey,” *Authoritarian Politics in Modern Society* içinde Samuel P. Huntington ve Clement H. Moore, (Basic Books, New York ve London: 1970).

15. Soledad Loaeza, *El Partido Acción Nacional, La Larga Marcha, 1939-1994*, (Fondo de Cultura Económica, Mexico City: 1999).

1980'lerden itibaren belirgin biçimde tekrar sağa kayarken, bunun akabinde bölündü. Partinin sol kanadı 1930'ların efsanevi başkanı Lazaro Cardenas'ın oğlu Cuahtemoc Cardenas önderliğinde Demokratik Devrim Partisi (PRD) adında yeni bir parti kurdu. PRI hükümetleri önce Miguel de la Madrid (1982-1988) döneminde, daha yoğun olarak da Carlos Salinas de Gortari (1988-1994) ve Ernesto Zedillo (1994-2000) döneminde merkez-sağ politikalarını sürdürdü ve piyasa ekonomisine yönelik açılımların önemli bir kısmı bu üç başkan döneminde yapıldı. 2012'de iktidara gelen ve PRI'nin yeni yüzünü temsil eden Enrique Peña Nieto hükümeti, şimdilik çoğunlukla "Salinasçı çizgi"de konumlanan liberal iktisat politikalarını devam ettiriyor. Peña Nieto, PRI'nin sürekliliğinin ve adaptasyon kapasitesinin adeta yeni sembolü haline geldi. PRI ise, hem devlet önderliğinde uygulanan içe kapalı büyüme modelinin, hem de piyasa reformlarının uygulayıcısı olan, zaman içinde muazzam bir adaptasyon kapasitesi edinen merkezde konumlanmış bir siyasi parti kimliği edindi.¹⁶

İthal ikameci strateji, uygulandığı her ülkede olduğu gibi, Meksika'da da sermayenin büyük şirketlerde yoğunlaşmasına önyak oldu. Türkiye'de olduğu gibi, Meksika'da da birçok sektörde aktif ve birçok şirkete haiz gruplar (*grupos*) ortaya çıktı. Otoriter ve yarı-otoriter devlet ile çıkar grupları arasındaki ilişki, devletin çeşitli aygıtlar üzerinden resmi ve gayri resmi teşvik yaratma ve bunun karşılığında "siyaseten itaat" istemesiyle süregelirdi.¹⁷ Bu gruplardan bir kısmı liberalleşme sürecinin başlamasından sonra sadece Meksika pazarında yabancı sermayeyle rekabet edebilecek kapasiteye erişmenin ötesine geçip, başka ülkelere sermaye ihraç etmeye başladılar. Yani Meksika

menşeli çok-uluslu şirketler oluştu ve bunlardan bazıları kendi sektörlerinde bölgesel ve küresel liderler konumuna geldiler.

1990'lardan bu yana Latin Amerika'nın diğer bölgelerinin yanı sıra ABD'de ve Avrupa'da da Meksika menşeli şirketlerin yatırımları artarak devam ediyor. Türkiye'den farklı olarak, Meksika menşeli şirketlerle yabancı (özellikle ABD menşeli) şirketler arasındaki ortak yatırım ve diğer formlardaki işbirliği tarihsel olarak oldukça yaygın ve sektörel olarak çeşitlenmiş durumdadır. Meksika'nın çok-uluslu şirketlerinin artması, aynı zamanda gelişen piyasaların yeni palazlanan sermaye güçlerine ilişkin yeni sayılabilecek bir olguyu gözler önüne seriyor.

Türkiye'de olduğu gibi, Meksika'da da ekonomi 1980'lere kadar içe kapalı, devlet eliyle gelişme modelini uygulamış, ithal ikameci sanayileşme stratejisinin Latin Amerika'daki tipik örneklerinden birini oluşturmuştu.

KRİZ, REFORM, DÖNÜŞÜM

Meksika'da 1982 krizinin ardından yarım yüzyıla yakın bir süre boyunca uygulanan içe kapalı iktisadi gelişme stratejisi aşamalı olarak terk edildi. 1970'lerden itibaren bürokraside mevzilenen liberal teknokratlar İİSS'nin sürdürülemeyeceğine dair görüşün egemen olmasında önemli bir rol oynadılar. Bu teknokratlardan bir kısmı daha sonra Meksika siyasetinde kilit roller üstlendiler, bunun en belirgin örneği ise 1988-1994 döneminde başkanlık yapan Carlos Salinas de Gortari'dir. Meksika'da piyasa reformlarının ilk aşaması makroekonomik istikrara odaklandı, daha sonra liberalleşmeye ilişkin politika değişiklikleri istikrar

16. Bkz. Işık Özel, "Krizle Krizlerle Hazırlanmak: Meksika Ekonomisinde Süreklilik ve Dönüşüm", Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Dünya Düzeni içinde der. Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır, (İletişim Yayınları, İstanbul: 2013).

17. Carlos Alba Vega, "Las Relaciones entre los Empresarios y el Estado a finales del Siglo XX", *Tiempo de México, Una Historia Contemporánea de México: Transformaciones y Permanencias* içinde Ilan Bizberg, ve Lorenzo Meyer (ed.), (Oceana, México: 2003).

paketlerine eklemelendi. Türkiye’de olduğu gibi Meksika’da da, ilk aşamada daha ziyade merkantilist bir süreç yaşandı. Yani, ihracat teşvik edilirken ithalat 1980’lerin ikinci yarısından itibaren kademeli olarak serbestleştirildi. 1986 yılında, Miguel de la Madrid hükümeti GATT üyelik anlaşmasını imzaladı. GATT sonrasında hatırı sayılır bir liberalleşmeyi gerçekleştiren Meksika, daha sonra 1994’te Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması’nı (NAFTA) imzalayarak bölgesel entegrasyona yöneldi. Türkiye’nin Gümrük Birliği üyeliğinde olduğu gibi, Meksika’nın NAFTA üyeliği sürecinde de bazı önemli kurumsal değişiklikler önkoşul özelliği taşıyordu.

Makroekonomik istikrarı yakalamak Meksika’nın ekonomi yönetimi için zorlu bir süreç olduysa da, Meksika hiçbir zaman Güney Amerika ülkelerinin uzun yıllar üstesinden gelemediği hiper-enflasyon problemiyle karşılaşmadı. Enflasyon oranı 1987’de yüzde 129’a kadar çıktı, kamu borçları arttı, reel ücretlerdeki düşüş talepte daralmayı ve sermaye kaçışını beraberinde getirdi.¹⁸ Bu dönemin dönüm noktası Miguel de la Madrid hükümetinin sermaye ve emeğin temsilcileriyle imzaladığı Ekonomik Dayanışma Paketi (PSE)’dir.¹⁹ Makroekonomik istikrar paketinin yanı sıra dış ticaretin serbestleşmesi ve özelleştirmeye ilişkin önemli reformları da içeren bu anlaşmanın devlet ve sivil toplum temsilcileri tarafından karşılıklı taahhütler ve bunların karşılıklı denetlenmesiyle istikrar hedeflerine kısa sürede erişildi. Enflasyon tek haneli oranlara indi; ekonominin önemli oyuncularında güven inşa edildi. Meksika’da devletin sivil toplumla pazarlık kapasitesinin etkinliğine dair önemli bir örnek olan PSE’nin, özellikle dış ticaretin liberalleşmesinin mali, parasal ve bütçeye ilişkin hedeflerle ek-

lemlendirilmek suretiyle anlaşmaya dâhil edilmesi ticarete liberalleşmeye dair direncin kırılmasında ve farklı gruplar arasında bir çeşit reform ittifakının kurulmasında önemli rol oynadı.²⁰

1987 sonrasında hızla istikrara kavuşan, 1989-1994 arasında ortalama yüzde 3,1 oranında büyüyen, 1993’te enflasyon oranını tek haneye indirmeyi başaran Meksika ekonomisi, 1994’te baş gösteren ve “pezo krizi” veya “tequila krizi” diye adlandırılan krizle tekrar sarsıldı. Türkiye’yle eş zamanlı olarak 1989’dan itibaren uygulanan finansal liberalleşmenin ardından ülkeye büyük ölçekte –çoğunlukla portföy yatırımı olmak üzere– yabancı sermaye girişi gerçekleşti ve bunun önemli bir bölümü kısa vadeli devlet tahvillerine yöneldi. 1991-1994 yılları arasında “tesebonos” diye adlandırılan bu tahvillere yönelik talepte neredeyse bir patlama yaşandı. 1994’te pezonun devalüasyonu ve bunun ardından baş gösteren finansal kriz, sermaye girişini aniden kesmekle kalmayıp var olan sermayeyi de kaçırdı. Bu kriz, Meksika’nın yanı sıra birçok gelişen piyasayı yatırımcı güveni ve buna paralel olarak sermaye hareketleri üzerinden etkiledi ve bu zincirleme süreç “tekila etkisi” olarak adlandırıldı.²¹

1994-95 krizinin arkasındaki en belirleyici faktörlerden birisi şüphesiz düzenleme boşluğu. Zira bu boşluk, makroekonomik istikrar tam olarak sağlanmadan finans piyasalarının liberalleştirilmesiyle daha da belirgin bir hal aldı. Kredi hacmindeki genişleme, gayrimenkul piyasasındaki patlama, borçlanmaya ilişkin gevşeklikler, birçok bankanın sermaye, borç-varlık oranı gibi ölçütleri göz önüne alınmaksızın özelleştirilmesi, ahlaki tehlike (*moral hazard*) ve genel olarak bankacılığa ilişkin denetim ve düzenlemenin çok zayıf oluşu, pezonun devalüasyonu ile tetiklenen büyük bir krize yol açtı. Kriz, PRI’nin 1994 seçimleri için başkan adayı olan Luis Colosio’nun

18. INEGI, “Estatísticas del Comercio Exterior de México”, Instituto Nacional de Estadística y Geografía, México DF: 2012) http://www.inegi.gob.mx/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/continuas/economicas/exterior/mensual/ece/ecem.pdf

19. 1977’de İspanya’nın piyasa reformları sürecinde imzalanan Montcloa Paketi ve 1985’te İsrail’de imzalanan istikrar programı örnek alınarak hazırlanan PSE, ücret, fiyat ve kambiyo kontrolü ve mali disiplini esas almıştır. Pedro Aspe, *Economic Transformation: The Mexican Way*, (The MIT Press Cambridge, Mass.: 1993).

20. Pedro Aspe, (1993); Işık Özel, (2014).

21. Gollas, Manuel, “Breve Relato de Cincuenta Anos de Política Económica”, *Una Historia Contemporánea de México: Transformaciones y Permanencias* içinde Ilán Bizberg, Lorenzo Meyer ve Francisco Alba (Oceano, Mexico City: 2003), p. 223-312.

öldürülmesi, Chiapas eyaletinde Zapatista örgütünün önderliğinde çıkan ayaklanma ve sermaye çıkışı sonucunda daha da derinleşti.²²

Bu denli derin bir krizin ortasında iktidara gelen Ernesto Zedillo hükümeti (1994-2000), Salinas hükümetinin merkez-sağ eğilimi doğrultusunda politikalar uyguladı. Ancak, bu sürekliliğe rağmen, iki dönem arasında çok önemli farklar da göze çarpıyordu. Bunların en önemlisi, reformların ilk fazında egemen olan düzenleme boşluğunun bu ikinci dönemde kısmen doldurulması, bazı sektörlerde düzenleme ve denetleme aygıtlarının kurumsallaşması ve bağımsız düzenleyici kurumların (BDK) ortaya çıkmasıydı. Bu anlamda, aynı Türkiye’de 2000-2001 krizi sonrasında olduğu gibi, Meksika’nın da 1994-95 krizinden bir ölçüde “ders aldığını” ve pezo krizi sonrasında uygulamaya konan düzenleme ve denetleme tedbirlerinin Meksika ekonomisini dış piyasalara bağlı şoklardan kısmen koruduğunu iddia etmek mümkündür.

1990’lı yıllarda hayata geçirilen en önemli kurumsal değişikliklerden bir diğeri ise 1993’te Merkez Bankası Banxico’nun özleştirilmesi. Başlangıçta, özellikle fiili düzeyde çok sınırlı olan bu özerklik ancak 1994 krizinin ardından hayata geçirildi. Yine bu süreçte rekabet, bankacılık ve telekomünikasyon gibi alanlarda bağımsız düzenleyici kurumlar (BDK) yapılandırıldı.²³ Bunlardan en önemlileri ise, NAFTA anlaşmasının koşulu olarak yapılandırılan rekabet kurulu COFECO ile diğer bir düzenleyici aktör, bankacılık ve menkul kıymetler komisyonlarının birleştirilmesi ile kurulan Ulusal Bankacılık ve Menkul Kıymetler Komisyonu (CNBV) olmuştur. Ayrıca, Enerji Düzenleme Komisyonu (CRE), Telekomünikasyon Düzenleme Komisyonu’nun (COFETEL) da içinde bulunduğu birçok düzenleyici kurul bu dönemde yapılandırıldı. Tür-

kiye’de olduğu gibi, düzenlemeye ilişkin etkinlik açısından sektörler arasındaki belirgin farklar bulunmasının yanı sıra özellikle telekomünikasyondaki benzerlik göze çarpıcıdır. 1990 yılında özleştirilerek kamu tekeline özel tekele dönüşen telekomünikasyon şirketi TELMEX, COFETEL’in varlığına rağmen, birçok alanda tek oyuncu olma statüsünü sürdürüyor.²⁴

Her ne kadar Meksika, 1990’lı yıllardan itibaren “sessiz devrim” diye adlandırılan düzenleyici devlet modeline doğru evrilmiş gibi görünse de, kâğıt üzerinde yer alan kurullarla uygulama arasında belirgin farklar bulunuyor.²⁵ Uygulamada kurullar siyasi iradenin baskısına maruz kalıyor. Zira düzenleyici reformların bir kısmı, uluslararası kuruluşların baskı ve/ya tavsiyesi üzerine yapıldı, ancak vitrin süsü olmaktan öteye geçemedi.²⁶ Örneğin, finans sektörünün düzenlenme sürecinde diğer sektörlerde olduğundan daha az siyasi müdahalede bulunulmasına rağmen, telekomünikasyon çok daha fazla müdahaleye maruz kalıyor. Finans sektörünün ekonominin geri kalanı için önemi ve uluslararası piyasa ve yatırımcılara pozitif sinyal verme amacı, müdahaleyi kısmen düşük seviyede tutuyor.²⁷

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE MEKSİKA

Meksika’da 1994 krizi sonrasında hayata geçirilen kurumsal reformlar ve makroekonomik istikrar tedbirlerinin, Meksika ekonomisini 2008 küresel krizinin etkilerinden önemli ölçüde koruduğu söylenebilir. Bu tedbirlerin en önemlileri, Merkez

22. Blanca Heredia, “Estructura Política y Reforma Económica: El Caso de México”, *Lecturas Sobre el Cambio Político en México* içinde Carlos Elizondo Mayer-Serra, ve Benito Nacif Hernández, (CIDE ve Fondo de Cultura Económica Mexico City: 2002).

23. Bu kurulların özerklik düzeyi hiçbir zaman Türkiye’deki BDK’larınkı kadar geniş olmadı. Bkz. Işık Özel, (2014).

24. Jacint Jordana, “Autonomous Regulatory Agencies in Democratic México”, *Law and Business Review of America*, cilt. 16, (2010), s. 763-764.

25. Isabella Rousseau, *México: Una Revolución Silenciosa? Élités Gubernamentales y Proyecto de Modernización*, (El Colegio de México: Mexico City: 2001).

26. Jacint Jordana ve Ramiro Carles, “Delegation, Presidential Regimes and Latin American Agencies” *Journal of Politics in Latin America*, cilt 2, no. 1, (2010), s. 3-30.

27. Işık Özel, *State-Business Alliances and Economic Development, Turkey, Mexico and North Africa*, (Routledge, Londra ve New York: 2014).

Bankası'nın bağımsızlığı ve bankacılık alanında kurumsallaşan düzenleme ve denetleme aygıtları ve süreçleridir. Sermaye yeterliliği, zehirli varlıklar ve kredilere ilişkin kanun ve düzenlemeler bankaların kriz öncesinde güçlü bir pozisyonda olmasını sağlarken, bankaların bağlı oldukları yabancı ana bankalara likidite desteği vermelerine ilişkin ciddi kısıtlamalar getirdi. Ancak, küresel entegrasyonun böylesine derinleştiği bir ortamda, dış ticarete açıklık oranının yüzde 58,6 ve ABD'nin toplam ihracatındaki yerinin yaklaşık yüzde 80 olduğu bir piyasanın ABD ekonomisinde ortaya çıkan bir krizin etkilerinden uzak kalması elbette ki mümkün değildi. Nitekim Latin Amerika ülkeleri içinde 2008 krizinden en çok etkilenen ülke Meksika oldu; GSMH 2009 yılında yüzde 6,6 oranında daralma gösterdi²⁸ ve bunun en belirgin sebebi de Meksika ekonomisinin ABD ekonomisine bağımlılığıydı.

Makroekonomik istikrar, düzenleyici kurum ve kuralların kısmen kalkan işlevi görmelerine rağmen, 2008 krizi Meksika ekonomisinde finans ve döviz piyasasını etkiledi.

Meksika ekonomisi 2008 krizi öncesinde uluslararası piyasalardaki likidite bolluğu ve istikrarlı makroekonomik durumu sayesinde önemli ölçüde yabancı sermaye çekmiş ve ticaret hacmi de belirgin biçimde genişlemişti. Meksika krizle karşılaştığında sahip olduğu sağlam kamu maliyesinin en önemli belirleyicileri, bu dönemde artan petrol fiyatları ve 1994-1995 krizinden itibaren uygulanan ihtiyatlı maliye politikaları olmuştu. Bu politikalar sayesinde bütçe açığı büyük ölçüde azaltıldı; kamu sektörünün borçlanma gereksinimi yüzde 28'e, kamu borcu ise GSMH'nin

28.Banxico, "Estadísticas", (Mexico City: 2014) <http://www.banxico.org.mx/estadisticas/statistics.html>.

yüzde 7,4'ü düzeyine indi.²⁹ Merkez Bankası'nın enflasyon hedefini tutturana para politikası, esnek döviz rejimi ve kriz ortaya çıktığında uluslararası rezervlerin tarihinin en yüksek düzeyinde bulunması istikrara katkı sağladı.

Makroekonomik istikrar, düzenleyici kurum ve kuralların kısmen kalkan işlevi görmelerine rağmen, 2008 krizi Meksika ekonomisinde finans ve döviz piyasasını etkiledi. Pezo belirgin bir değer kaybı yaşarken, kurdaki oynaklık da arttı. Türev araçlar vasıtasıyla bazı büyük Meksikalı şirketlerin uğradığı kayıplar döviz talebini arttırdı. Likidite krizi ve finansal piyasalardaki bozulma, güven krizini beraberinde getirdi. Söz konusu güven krizi ve bazı gelişmiş ülkelerde uygulanan genişlemeci mali politikalar, tüm gelişen piyasalarda olduğu gibi, Meksika'da da uluslararası finans piyasalarına erişimi zorlaştırdı.

REJİM DEĞİŞİKLİĞİ, DEVLETİN DEĞİŞEN KAPASİTESİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI

Meksika'nın PRI ile özdeşleştirilen eski siyasi rejimi değişmesine rağmen eski aktörlerin birçoğu dimdik ayakta. Nitekim PRI, iktidarı merkez sağ Millî Hareket Partisi'ne (PAN) kaptırdığı 12 yıllık aradan sonra, 2012'de yenilenmiş yüzüyle tekrar iktidara geldi. Siyasette süreklilik sadece PRI ile de sınırlı değildir. Meksika örneğinde muhalefet de benzer bir direnç ve sürekliliğe sahiptir. Muhalefetin direncine ilişkin en önemli örnek elbette ki PAN'dır. 1939-2000 yılları arasında muhalefette yer alan PAN, PRI rejiminin sola ve katı bir laiklik anlayışına evrilmesinin ardından dinsel kimlik ve içe kapalı ekonomiye karşı piyasa ekonomisi söylemi üzerinden kuruldu. Burada ilginç bir olgu, rejime karşı konuşlanmış ve dinsel öğe-

29. INEGI, *Estadísticas del Comercio Exterior de México*, (Instituto Nacional de Estadística y Geografía México DF: 2012). http://www.inegi.gob.mx/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/continuas/economicas/exterior/mensual/ece/ecem.pdf

lerle eğitim ve kültür politikalarını muhalefетinin merkezine almış olan PAN'ın, Türkiye'de CHP'ye karşı örgütlenen Demokrat Parti-Adalet Partisi ve Milli Görüş-Refah Partisi-AK Parti çizgileriyle bazı önemli noktalarda örtüşmesidir.

1930'larda yerleşen yarı-otoriter ve aşırı-laik PRI rejimine karşı dindarları ve Meksika'nın komünizmin etki alanına girmesinden korkan iş çevrelerini bir araya getiren PAN, 2000'e kadar gittikçe güçlenen bir muhalefet yürüttü. PAN, 1980'lerin başında borç krizi ve bankaların milileştirilmesi sürecinde güçlenmeye başlayıp, dini söylem ve piyasa liberalleşmesi üzerinden, özellikle ülkenin kuzeyindeki muhafazakâr bölgelerden aldığı oyları belirgin biçimde arttırdı.³⁰ Giderek güçlenen PAN, 1980'lerde belediye seçimlerinde, 1990'larda ise eyalet seçimlerinde oylarını arttırarak bazı belediye ve eyaletlerde birinci parti oldu ve nihayet 2000 yılında iktidara geldi. PAN'ın iktidara gelişi, iktidarın ezeli sahibi PRI için büyük bir yenilgi olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir rejim değişikliğinin varlığına da işaret ediyordu. Bu durum, Türkiye'de AK Parti'nin yükselişi ve iktidara gelişiyle ilginç benzerlikler gösteriyor.³¹

Aslında PRI rejimi ve bu rejimin belli başlı kurumları 1990'ların başından itibaren tasfiye olmaya başlamışlardı. Bu bağlamda en önemli reformlar başkanlık sisteminin kısmen zayıflaması, parlamentonun önemli bir oyuncu haline gelmesi ve bunun sonucunda veto oyuncularının sayısının ve gücünün artması oldu. Meksika siyasi sistemindeki rejim değişikliğinin asıl dönüm noktası ise, 1997 yılında PRI'nin Kongre'deki çoğunluğunu yitirmesiydi.³² Kongre'nin bölünmesi, Meksika'da sadece politika yapma sürecini etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda devlet-top-

lum ilişkisini de belirgin biçimde dönüştürdü. PRI hükümetlerinin 1930'lardan itibaren korporatist aygıtlar üzerinden toplumun farklı kesimlerini politikaya dâhil ve aynı zamanda kontrol etme yetisi 1990'lardan itibaren azaldı, bu da devletin toplumun farklı kesimleriyle pazarlık kapasitesini şekillendiren bir unsur oldu.³³

Siyasi rejim değişikliğinin 2000 sonrasında ekonomi politikaları bağlamında belirgin bir yansıması olmadı. Nitekim 2000-2012 yılları arasında iktidarda kalan PAN'ın ekonomi politikaları bir önceki dönemin politikalarıyla az çok süreklilik içindeydi. Zaten 1980 sonrasında dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, Meksika'da da merkez-sağ ve merkez-sol arasındaki ideolojik aralık daralmıştı. Salinas ve Zedillo hükümetleri arasında göze çarpan süreklilik, PAN hükümetleri tarafından da genel olarak korundu. 2000-2006 arasında iktidarda olan Fox hükümetiyle 2006-2012 arasında iktidarda olan Calderón hükümetleri pezo krizi sonrasında yerleşen ihtiyatlı para politikasını sürdürdüler. 1980'lerde ve 1990'larda yapılan belli başlı reformlar ve imzalanan uluslararası anlaşmalarla (ki bunların en önemlileri kuşkusuz NAFTA ve AB ile imzalanan STA'dır) Meksika'nın zaten bu konuda eli kolu bağlanmıştı.

Ekonomi politikalarında gözlenen bütün bu sürekliliğe karşın Meksika'da devletin uyuşturucu trafiği çeteleriyle mücadelesinin başarısızlığı, özellikle ülkenin kuzeyinde hüküm süren çeteler arası savaş ve bunun ortaya çıkardığı güvenlik faturasıyla belirsizlik hem piyasada güven kaybına yol açıyor hem de bazı kurumların işleyişini ve makroekonomik göstergeleri olumsuz etkiliyor. Söz konusu başarısızlık, Meksika'da devletin güvenliği sağlamaya ilişkin kapasitesinin giderek zayıfladığını gösteriyor. Uyuşturucu trafiği sorununa güvenlik üzerinden eğilip güvenlik kuvvetlerinin yanı sıra orduyu da uyuşturucu çetelerine karşı seferber eden PAN hükümetleri (özellikle 2006-12 yılları arasındaki Calderón hükümeti) güvenlik sorununu çözememekle kalmayıp, so-

30. Soledad Loaeza, *El Partido Acción Nacional, La Larga Marcha, 1939-1994*, (Fondo de Cultura Económica, Mexico City: 1999).

31. Işık Özel, *State-Business Alliances and Economic Development, Turkey, Mexico and North Africa*, (Routledge, Londra ve New York: 2014).

32. Arturo Alvarado, "El Congreso Mexicano (1964-2006)", *Una Historia Contemporánea de México: Las Instituciones* içinde Ilan Bizberg ve Lorenzo Meyer (ed.), (Editorial Oceano de México, Mexico City: 2009), s. 119-161.

33. Işık Özel, *State-Business Alliances and Economic Development, Turkey, Mexico and North Africa*, (Routledge, Londra ve New York: 2014).

runu daha da derinleştirmiştir. Bunun PAN'ın 2009 ve 2012 seçimlerinde belirgin derecede oy kaybetmesinin ardındaki en önemli sebeplerden biri olduğu birçok kişi tarafından ifade ediliyor.³⁴

2012 yılı sonunda hükümet kuran PRI her ne kadar kendisini söylem düzeyinde merkez sol da konumlandırmış olsa da, aslında PAN'dan pek farkı yoktur. Nitekim iktidara gelen PRI kadrosu 1988-2000 yılları arasında hükümet kuran Salinas ve Zedillo kadrolarının devamı niteliğindedir. "Salinasçılar" ile "Zedillocular" arasında bir siyasi çekişme olmasına rağmen, bu kadroların temel olarak ekonomi politikalarına yaklaşımları çok farklı değildir. Bu iki ekip arasında olsa olsa pragmatizmin farklı gölgeleri tespit edilebilir. Nitekim pragmatizm tarihsel olarak PRI'nin genlerine işlemiş bir karakter özelliğidir, sadece farklı dönemlerde farklı retorik ve uygulamalarla var olagelmıştır. Peña Nieto hükümetinin ağırlıklı olarak Salinasçı kadrolardan oluştuğu ve Peña Nieto ve kurmaylarının Salinas hükümetinin önde gelen figürleriyle yakın ilişki halinde oldukları Meksika'da medya, siyaset ve akademi çevrelerinde dillendirilmektedir.

2013 sonunda Başkan Enrique Peña Nieto hükümeti, ön ayak olduğu anayasa değişikliği üzerinden, bir kamu iktisadi teşekkülü (KİT) olan petrol şirketi PEMEX'i tamamen özelleştirmese de (ki hükümetin esas hedefinin bu olduğu tartışılıyor) önemli reformlarla bazı alanlarda özel şirketlerin varlığına imkân tanıdı. Meksika toplumunda neredeyse tabu özelliği taşıyan PEMEX'in kısmi özelleştirilmesi, muhalefetteki Demokratik Devrim Partisi'nin (PRD) ve sivil toplumun bazı kesimlerinin yoğun direncine rağmen gerçekleşti.³⁵ Latin Amerika'nın birçok

ülkesinde özellikle 2000'lerde yaygınlaşan sol eğilimli siyasetin aksine, Meksika giderek piyasa merkezli büyüme modelinin öncülerinden biri haline geldi. Güney Amerika'da neredeyse anakronik denilebilecek bir devletleştirme ve millileştirme süreci yaşanırken, Meksika'da KİT'lerin büyük bölümü kısa sürede özelleştirildi.

MEKSİKA'NIN DIŞ TİCARETİ

Meksika son yirmi beş yılda dış ticaret hacminde ciddi bir genişleme yaşadı. Emtia ticaretinin GSMH'ye oranı 1980'deki düzeyi olan yüzde 20,7'den 1994'te yüzde 33,9'a ve 2012'de yüzde 63,8'e yükselmiş durumda.³⁶ 2012 itibarıyla 371 milyar dolara ulaşan ihracatıyla Meksika dünyanın en büyük ihracat hacmine sahip 16. ülkesi ve toplam dünya ihracatının yüzde 2'sini gerçekleştiriyor. İthalatta da benzer bir kapasiteden söz etmek mümkün: Meksika 380 milyar dolarlık ithalat hacmiyle dünyada 14. sırada ve küresel ithalatın yüzde 2'sini gerçekleştiriyor.³⁷

Sanıldığı gibi aksine, Meksika'nın ihracatı ağırlıklı olarak petrol ve petrol ürünlerinden oluşmuyor. Elbette ki, petrol ihracatı Meksika için çok önemli, zira 2013'te toplam ihracat gelirinin yaklaşık yüzde 13'ü petrol ihracatı üzerinden sağlandı. Ancak, bu oran son on yılda önemli ölçüde düşüş gösterdi. Meksika giderek daha fazla ve çeşitlenmiş imalat sanayi ürünleri ihraç ediyor. Ancak burada mutlaka vurgulanması gereken bir olgu, sanayi ürünleri ihracatının önemli bir kısmının ABD sınırında konuşlanmış *maquiladora* diye adlandırılan –ve çoğunlukla ABD kökenli firmalarca üretilen– ihracata yönelik montaj sanayi kaynaklı oluşu. *Maquiladora* üretim ağı, 1960'lı yıllardan bu yana sanayi üretimi, istihdam ve ihracatta önemli bir paya sahip bulunuyor. Zira bugün toplam ihracatın yaklaşık

34. Enrique Krauze, *Tarea Política*, (Tusquets Editores, Mexico City: 2000).

35. Süregiden enerji reformu kapsamında Aralık 2013'de başlatılan petrol şirketi "PEMEX'in modernizasyonu" süreci sol tandanslı politikacı ve grupların yoğun tepkisiyle karşılaştı. Hatta, demokratik Devrim Partisi'nin milletvekillerinden Antonio Garcia Conejo, Kongre'deki "milleti soydunuz" temalı konuşması sırasında kendisi bizzat soyunmak suretiyle bir protesto eylemi gerçekleştirdi. <http://abcnews.go.com/blogs/headlines/2013/12/lawmaker-strips-in-congress-protest-energy-bill/>

36. World Development Indicators, WDI, (2013) <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&id=4>.

37. WTO, "Foreign Trade Statistics", (2013). http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its2013_e.pdf.

yüzde 45'i, ithalatın ise yüzde 35'i *maquilado-ra*'lar üzerinden gerçekleşiyor.³⁸

Meksika'nın dış ticareti 1980'lere hatta 1990'lara kadar oldukça sınırlıydı ve petrol ihracat hacminin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Türkiye'de olduğu gibi Meksika'da da iç pazar yüksek koruma duvarlarıyla kısmen kapatılmıştı ve ihracata yönelik birçok bariyer vardı. Ülkede dış ticaretin liberalleşme süreci 1980'lerde başladı. Kotaların kaldırılması ve tarifelerin azaltılmasının ardından gelen en önemli adım 1986'daki GATT üyeliğiydi. Bunun akabinde Meksika 44 ülkeyi içeren bir seri serbest ticaret anlaşması imzaladı. Bunların kuşkusuz en önemlisi Meksika'nın girişimiyle 1994'te ABD ve Kanada ile imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'dır (NAFTA). Bunun yanında Meksika'nın Avrupa Birliği, İsrail ve Latin Amerika'da dokuz ülkeyle serbest ticaret anlaşması vardır.

Meksika'da ihracatın GSMH'ya oranı 2012 yılı itibarıyla yüzde 33 düzeyindedir. Meksika toplam ihracatının yaklaşık yüzde 78'ini ABD pazarına; yüzde 8,5'ini Orta ve Güney Amerika'ya; yüzde 5,7'sini Avrupa Birliği'ne ve yüzde 4,3'ünü Asya pazarlarına yapıyor.³⁹ ABD, Meksika için bu denli önemli bir ihracat pazarı iken (nitekim Meksika'nın ABD'ye ihracatı 2012 itibarıyla 288 milyar dolardır), Meksika'nın ABD piyasasında süre giden durgunluk ve daralan talepten etkilenmesi adeta doğal bir sonuçtur. Örneğin 2003-2008 yılları arasında Meksika'nın ABD'ye ihracatı yüzde 78 oranında artarken, 2008 krizinin patlak vermesinin akabinde yüzde 18 oranında azalarak 235 milyar dolardan 193 milyar dolara geriledi ve ticaret hadleri Meksika aleyhine bozuldu.⁴⁰ Buna karşılık, Meksika

piyasasının ABD'nin dış ticaretindeki payı da azımsanmayacak düzeydedir. Keza ABD, ihracatının yüzde 14'ünü Meksika'ya; ithalatının yüzde 12'sini ise Meksika'dan yapıyor. Meksika, Kanada ve AB'den sonra ABD'nin en büyük üçüncü ihracat pazarı; ithalatta ise Çin, AB ve Kanada'dan sonra ABD'nin ithalatını karşılayan en büyük dördüncü piyasa konumunda.⁴¹

Grafik 3, Meksika ve Türkiye'nin ihracat gelirlerini ve bu toplamın içinde göreceli olarak ABD ve AB'nin paylarını karşılaştırıyor. Meksika için petrol ve petrol-dışı ihracat gelirleri de grafikte yer alıyor.

Öyle görünüyor ki, Meksika'nın dış ticaretiyle ilişkin en önemli dezavantaj, ülkenin ihracatının yüzde 88'ini gelişmiş ülke piyasalarına yapıyor oluşudur.⁴² Bu yüksek oran, günümüz konjonktürü, özellikle 2008 ve sonrasında gelişmiş ülkelerde beliren ekonomik kriz göz önüne alındığında oldukça risklidir. Ayrıca, önümüzdeki on yılda küresel büyümenin üçte ikisinin gelişen piyasalar üzerinden gerçekleşeceği öngörüsü de hesaba katıldığında bu ciddi bir sorun olarak göze çarpıyor. Ülkedeki iş çevrelerinde ve ekonomi yönetiminde ihracat pazarlarının çeşitlendirilmesi konusunda yaygın bir görüş birliğinin varlığına rağmen, bu konuda etkin bir teşvik politikasından ve belirgin bir değişiklikten söz etmek en azından şimdilik mümkün görünmüyor.

Talepteki daralmanın yanı sıra, ticaret hadlerinin Meksika'nın ihracat malları aleyhine değişmesi de Meksika'nın ihracat gelirini önemli ölçüde etkiliyor. Her ne kadar ihracat 2010 yılında ve sonrasında kısmen artış gösterdiyse de, kriz öncesindeki artış hızını yakalaması en azından şimdilik mümkün görünmüyor. İhracatın azalması, ödemeler dengesinin yanında istihdam ve büyümeyi de doğrudan etkiliyor. Sanayideki

38. INEGI, *Estadísticas del Comercio Exterior de México*, (Instituto Nacional de Estadística y Geografía, México DF: 2012) http://www.inegi.gob.mx/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/continuas/economicas/exterior/mensual/ece/ecem.pdf.

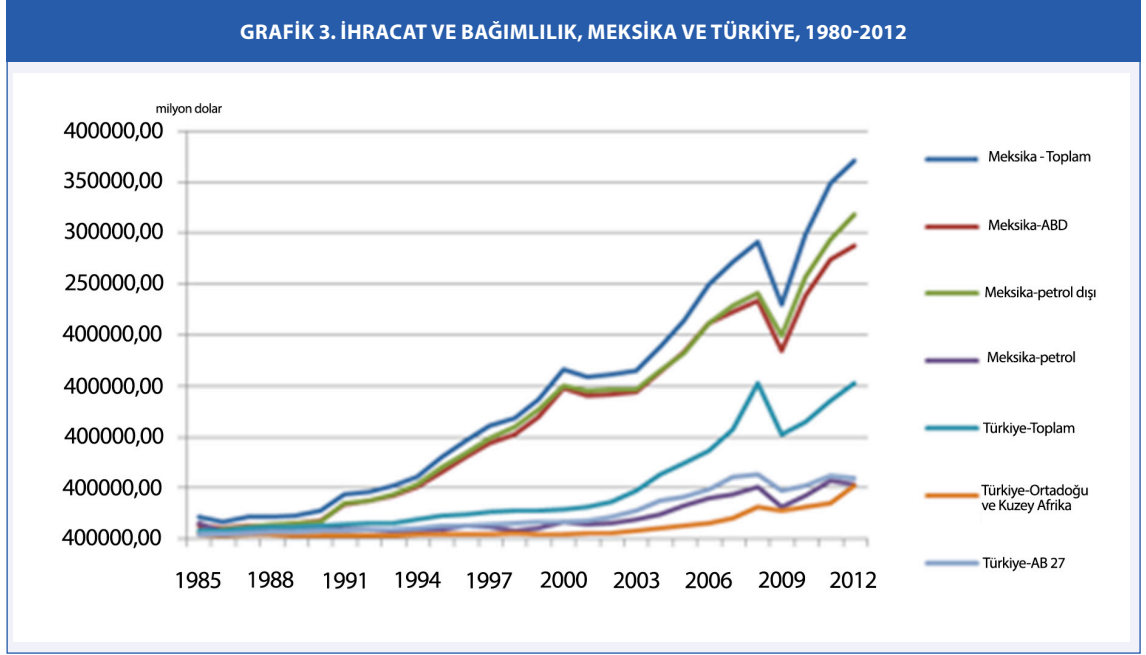
39. Secretaría de Economía, "Estadísticas de Comercio Exterior", (2014) http://www.economia.gob.mx/files/comunidad_negocios/comercio_exterior/informacion_estadistica/Acum-Exporta.pdf.

40. World Development Indicators, WDI (2013), <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&id=4>.

41. Bkz. WTO, "Foreign Trade Statistics" (2013), http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its2013_e.pdf.

42. INEGI, *Estadísticas del Comercio Exterior de México*, (Instituto Nacional de Estadística y Geografía México DF: 2012) http://www.inegi.gob.mx/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/continuas/economicas/exterior/mensual/ece/ecem.pdf.

GRAFİK 3. İHRACAT VE BAĞIMLILIK, MEKSİKA VE TÜRKİYE, 1980-2012

Kaynak: INEGI, OECD, TSI, World Bank.

büyümeyle ihracat hacmi arasındaki korelasyon göz önüne alındığında, sanayinin ihracatın yavaşlamasından ne kadar etkilendiği açıkça görülüyor. Nitekim sanayi üretimindeki büyüme hızı 2006'da yüzde 6'dan 2008'de yüzde -3'e ve 2009'da yüzde -4'e geriledi; 2010'dan itibaren ise tekrar toparlanmaya başlayarak 2011'de yüzde 8 olarak gerçekleşti.⁴³

MEKSİKA'DA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

Tarihsel olarak Meksika ekonomisinde çok önemli bir rol oynayan yabancı sermaye yatırımları bazı dönemlerde adeta ekonominin belkemiğini oluşturmuştur. Diğer birçok Latin Amerika ülkesinde olduğu gibi, Meksika'da da, devlet öncülüğünde uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi döneminde dahi, hatırı sayılır miktarda yabancı sermaye girişi gerçekleşti. Doğrudan yabancı sermaye girişleri 1990'lardan bu yana

belirgin biçimde arttı, ancak tüm dünyada olduğu gibi Meksika'da da, 2008 krizi sonrasında oldukça yavaşladı. Örneğin 2012 yılında 15 milyar dolar olarak gerçekleşen net doğrudan yabancı yatırım (DYY) girişi GSMH'nin yüzde 1,3'üne denk gelmektedir. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Meksika piyasalarındaki toplam DYY stoku 2012 yılı itibariyle yaklaşık 315 milyar dolar iken, Türkiye'nin toplam DYY stoku yine aynı yıl itibariyle 181 milyar dolar düzeyindedir.⁴⁴

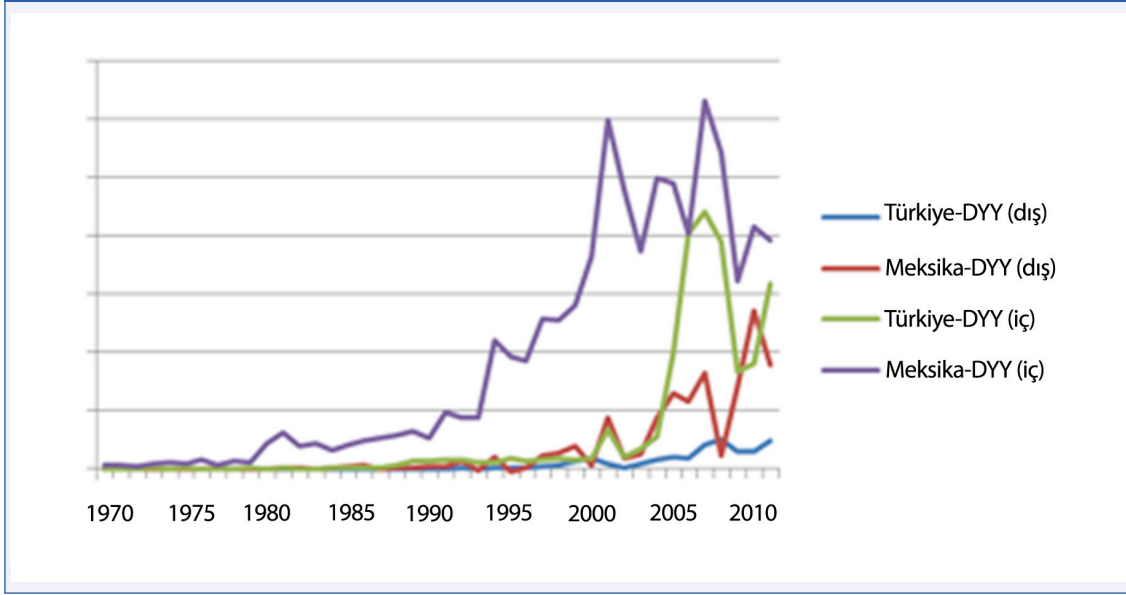
Meksika piyasası özellikle 1990'lı yıllarda hatırı sayılır miktarda yabancı sermaye çekti. Bu sürecin ilk dalgası 1990'ların başında ortaya çıktı, 1994 kriziyle ise hız kaybetti; hatta kayda değer bir sermaye çıkışıyla sonuçlandı. NAFTA anlaşmasının da tetiklediği ikinci dalga sermaye girişi ise 1995'ten 2008'e kadar devam etti. Küresel kriz sonrasında Meksika ekonomisinin çektiği DYY miktarı 2007'de ulaştığı tepe noktası değer 31,5 milyar dolardan 2009'da 16,1 milyar dolara ve 2011'de 19,5 milyar dolara geriledi.⁴⁵ Tahmin

43. INEGI, *Estatísticas del Comercio Exterior de México*, (Instituto Nacional de Estadística y Geografía México DF: 2012) http://www.inegi.gob.mx/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/continuas/economicas/exterior/mensual/ece/ecem.pdf.

44. UNCTAD İstatistikleri: <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>.

45. UNCTAD, "World Investment Report 2013", (2013), http://unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2013a/wir13_fs_mx_en.pdf.

GRAFİK 4 . DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR), MEKSİKA VE TÜRKİYE (MİLYAR DOLAR)

Kaynak: UNCTAD, (2012).

edileceği üzere, Meksika piyasalarındaki en büyük yatırımcı ABD’li firmalardır. 2009’daki DYY hacminin yüzde 44’ü, 1999-2009 arasındaki toplam yatırımın ise yüzde 50’si ABD’li firmalarca gerçekleştirildi. ABD menşeli firmaların Meksika’daki yatırımları 19. yüzyılda özellikle doğal kaynaklar üzerinden başladı; 1930’larda ortaya çıkan yabancı sermaye karşıtı tutum ve millileştirme sürecine rağmen, 20. yüzyılda çeşitlenmek suretiyle çoğaldı. NAFTA anlaşmasının yürürlüğe girdiği 1995 yılından itibaren ise belirgin bir artış gösterdi. Meksika’daki toplam DYY’ler bağlamında ABD’yi izleyen iki ülke ise İspanya (yüzde 15) ve Hollanda (yüzde 11) oldu.

Tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Meksika’da da son yıllarda ortaya çıkan kısmen yeni ve çok önemli bir dinamik, Meksika kaynaklı firmaların yurtdışında artan oranlarda yatırım yapmasıdır. 1990’lardan bu yana Meksika menşeli çokuluslu şirketler Latin Amerika, Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya’da büyük yatırımlara girişmektedirler.⁴⁶ Yine bir mukayese

yapmak gerekirse, 2012 yılı itibariyle Meksika kaynaklı DYY çıkışı toplamı 138 milyar dolar iken Türkiye’den 30 milyar dolarlık bir DYY çıkışı gerçekleşmiştir.⁴⁷

DYY’nin yanı sıra, Meksika ekonomisi çok önemli miktarlarda portföy yatırımı da çekiyor. Türkiye’de olduğu gibi Meksika’da da bu tür sermaye hareketleri Meksika ekonomisine kısa vadede olumlu etki yaratsa da, uzun vadede piyasanın kırılganlığını artırıyor. 1990’ların ortalarına doğru en üst seviyesine yükselen bu girişler ve daha sonraki ani çıkış, 1994-1995 pezo krizinin derinleşmesinin en önemli dinamiklerinden biri olarak görülüyor.

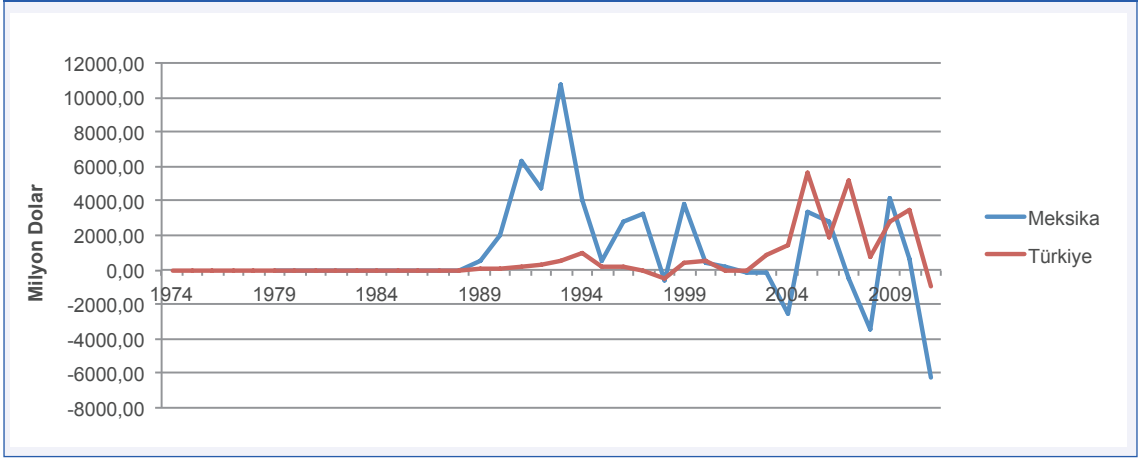
Petrol nereye kadar büyümeyi finanse edecek?

Meksika dünyanın en büyük yedinci petrol üreticisi konumundadır. 2013 itibariyle toplam petrol rezervleri tahminen 10 milyar varil olan Meksika, Amerika kıtasındaki üçüncü büyük petrol ihracatçısı ülkedir. Petrol gelirleri (vergi ve KİT

46. World Development Indicators (WDI), (2013), <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&cid=4>.

47. World Development Indicators (WDI), (2013), <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&cid=4>.

GRAFİK 5. PORTFÖY YATIRIMLARI, MEXİKA VE TÜRKİYE, 1974-2011 (MİLYON DOLAR)

Kaynak: WDI, 2013.

statüsündeki petrol şirketi PEMEX'in doğrudan ödemelerinin toplamı) 2013'te toplam hükümet gelirlerinin yüzde 32'si, GSMH'nin ise yüzde 7,16'sı büyüklüğündeydi.⁴⁸ Elbette ki petrol rezervleri var oldukça burada bir sorun çıkmayacak. Ancak, Meksika'nın yakın gelecekte baş etmesi gereken en önemli sorunlardan biri petrol rezervlerindeki azalma ve bunun yaratacağı ciddi mali sorunlar olacaktır.⁴⁹

Son yıllarda alarm veren bir eğilim, petrol rezervlerindeki ani düşüş ve bunun yakın gelecekte de süreceğine dair beklentidir. 2014 Nisan ayı itibariyle Meksika'nın günlük ham petrol üretimi 2,5 milyon varile kadar düştü ve bu rakam 1995'ten beri görülen en düşük üretim düzeyini ifade ediyor. Son yıllarda düşüş eğrisinin eğimi azaldıysa da, yakın tarihin hafızası etkisini sürdürüyor. Nitekim 2004 ile 2009 arasında ise üretim yüzde 22 oranında düşüş gösterdi.⁵⁰

Rezervlerdeki düşüşün yanı sıra, petrol fiyatlarındaki değişim de Meksika ekonomisini olumsuz etkileyen unsurların başında geliyor. Keza, 2008 krizinin hemen sonrasında enerji fiyatlarında meydana gelen düşüş, Meksika ekono-

misini belirgin biçimde etkiledi ve Merkez Bankası'nın döviz rezervlerini arttırmak üzere yeni önlemler almasına sebep oldu. Petrol, Meksika ekonomisinin en önemli gelir kaynaklarından biri ve dolayısıyla mali politikaların istikrarı ve birçok kamusal programın sürekliliği için belirleyici etmen. Bütçe gelirlerinin yüzde 30-40'ını teşkil eden petrol gelirleri son derece önemli. Petrol fiyatları süreç içinde kısmen toparlanmış olsa da, Meksika ekonomisinin petrole bağımlılığı gelecek için endişeler yaratıyor. Keza petrol rezervlerindeki azalma eğilimi devam ettiği takdirde 2020'lerde Meksika'nın petrol ithal etmek durumunda kalabileceği birçok analist tarafından ifade ediliyor.⁵¹

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE- MEXİKA EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Halen Meksika ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler oldukça sınırlı biçimde seyrediyor. Bunun en önemli sebebi coğrafi uzaklık ve bunun getirdiği lojistik maliyetlerdir. Ayrıca bu iki yükselen ekonominin farklı pazarlara entegre olmaları da

48. Banxico, (2014); U.S. Energy Information Administration, (2014).

49. Banxico, (2014); Secretaria de Economía, (2014).

50. U.S. Energy Information Administration, (2010).

51. U.S. Energy Information Administration, (2010).

bir etkidir. Diğer bir sebep de, bu iki ülkenin dış ticarete tamamlayıcı olmaktan ziyade, benzer karşılaştırmalı avantajlara sahip ülkeler olmalarıdır. Ancak, son yıllarda ortaya çıkan bölgesel ve bölgelerarası gelişmeler, bu iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini neredeyse zorunlu hale getirmiştir. Bunlardan en önemlisi Türkiye'nin 1996'da Gümrük Birliği'ne (GB) girişinden bir yıl sonra Meksika'nın Avrupa Birliği ile imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmasıdır (STA).⁵²

Bilindiği gibi, AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı tüm STA'lar Türkiye için adeta birer "tehdit" unsurudur. Zira bu anlaşmalar Türkiye pazarını GB üzerinden söz konusu üçüncü ülkelere açarken, Türkiye menşeli ürünler bu ülkelerin pazarlarına gümrük veya gümrük-dışı bariyerlere takılmaksızın giremiyorlar. Bu konuya ilişkin yürüttüğü aktif lobi çalışmalarına rağmen, Türkiye –2014 itibarıyla– AB'nin STA'larına özel bir "Türkiye şartı" koydurmayı henüz başarabilmiş değildir.

İkinci önemli gelişme ise, AB ile ABD arasında halen görüşmeleri devam etmekte olan Atlantik-Aşırı Ticaret ve Yatırım Ortaklık Anlaşmasıdır (TTIP). 1994 yılından beri NAFTA üzerinden ABD ile STA'sı bulunan Meksika, yakın zamanda otomatik olarak (hem NAFTA hem de AB ile imzaladığı STA üzerinden) TTIP anlaşması ile oluşacak büyük pazarın bir parçası haline gelecek. Dolayısıyla, Meksika-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesi, özellikle Türkiye'nin ekonomik çıkarları için çok büyük önem taşıyor.

İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 2011'de 844,5 milyon dolar, 2012'de 785 milyon dolar, 2013'te ise 1,2 milyar dolar olarak gerçekleşti. Türkiye'nin Meksika'dan ithalatı 2013 yılında 1 milyar dolar iken Meksika'ya yaptığı toplam ihracat ise 238,7 milyon dolar düzeyindeydi.⁵³ Halen

52. Bu anlaşma 2000 yılı itibarıyla yürürlüğe girdi.

53. Bu rakamlar doğrudan ithalat ve ihracat hacmini gösteriyor, yani üçüncü ülkeler üzerinden yapılan dış ticareti kapsamıyor. Ayrıca Meksika Hükümeti, Meksika'nın Türkiye'ye ihracatına ilişkin daha farklı rakamlar açıklıyor (Meksika menşeli ürünlerin ABD, Almanya ve İspanya gibi pazarlar üzerinden Türkiye'ye ithal edilmesini de içerecek şekilde). Kaynak: TÜİK, (2014).

Meksika, Türkiye'nin ihracat pazarları arasında 88. sırada olmakla birlikte, son yıllarda ihracat rakamlarında hatırı sayılır bir artış gözlenmektedir. 2011'e göre 2012 yılında Türkiye'nin Meksika'ya ihracatı yüzde 42'lik artışla 144 milyon dolardan 206 milyon dolara yükseldi. Araçlar, değerli metaller, makine ve teçhizat, kauçuk, demir ve çelik önemli ihracat kalemleri arasında yer alıyor.⁵⁴

Meksika'nın Türkiye'nin ithalatındaki payı ihracatta olduğundan çok daha büyüktür. Meksika pazarı, Türkiye'nin ithalat yaptığı pazarlar arasında 42. sırada yer alıyor. 2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin Meksika'yla ticaretinde 762 milyon dolarlık bir ticaret açığı bulunuyor.⁵⁵ İthalat kategorileri arasında en önemlileri motorlu araçlar, elektrikli makine ve teçhizatlar, televizyon ve ses kayıt makineleri, yedek parça, plastik malzemeler, canlı hayvan, optik, medikal ve fotoğraf malzemeleridir.⁵⁶ Bunun dışında, Türk müteahhitler Meksika pazarına son yıllarda yeni yeni giriş yapmaya başladılar ise de, bu sektörde halen oldukça düşük seviyelerdedir. 2014 itibarıyla Meksika'da Türk firmaları tarafından yürütülen sadece iki müteahhitlik projesi bulunmaktadır. Meksika pazarında bulunan Türkiye menşeli firmalar tarafından gerçekleştirilen toplam doğrudan yabancı yatırımların 2012 itibarıyla toplam hacmi ise 30 milyon dolardır.⁵⁷

Meksika'nın NAFTA üyeliği ve AB ile STA imzalamasının ardından, Meksika ile Türkiye arasında dış ticareti ve diğer iktisadi ilişkileri geliştirmek üzere bazı önemli adımlar atıldı. Bunlardan birisi, 1998'de imzalanan Ticaret ve İşbirliği Anlaşmasıdır. Bu anlaşma sonucu, 2001 yılında ilk Türkiye-Meksika Ortak Ekonomik

54. Kaynak ve daha fazla bilgi için: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), "Meksika Ülke Raporu", (2012); Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), "Meksika Ülke Bülteni" (2013); TÜİK, "Dış Ticaret İstatistikleri, Ülkelere Göre Dış Ticaret", (2014), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=4¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5808>.

55. TÜİK, (2014).

56. "İGEME Mexico Country Report 2012", ITC Trademap, TÜİK.

57. <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=MX®ion=1>.

Komisyonu Toplantısı yapıldı. Bu süreç, 2008'de DEİK bünyesinde Türk-Meksika İş Konseyi'nin kurulmasıyla devam etti. Son birkaç yılda konseyin her iki ülkenin iş dünyasının temsilcilerini bir araya getirmeye ilişkin girişimleri arttı. Farklı sektörlerde faaliyet gösteren iş çevreleri arasında (maden, tekstil, turizm gibi) çeşitli protokoller, sektörel işbirliği anlaşmaları imzalandı. İstanbul Ticaret Odası (İTO) ve Mexico City Ticaret, Turizm ve Hizmetler Odası arasında 2007'de imzalanan anlaşma bunlardan biridir.

Meksika pazarının Kuzey Amerika'ya giriş kapısı niteliğinde olması, gümrüksüz ithalat olanakları, Türkiyeli üretici ve ihracatçılar için kayda değer fırsatlar barındırıyor. Özellikle otomotiv yan sanayi ve makine sanayi bunlardan en önemlileridir. Hâlihazırda Meksika, Latin Amerika'nın en büyük ikinci, dünyanın ise onuncu büyük otomotiv pazarına sahip ve yerel oto yedek parça üretimi toplam talebin ancak yüzde 25'ini sağlayabiliyor. Dolayısıyla bu sektörde Türkiyeli üreticiler için önemli fırsatlar mevcuttur. Makine sanayi, özellikle takım tezgâhları, iş ve inşaat ve tekstil makineleri alt sektörlerinde de benzer pazar potansiyeli bulunuyor. Sanayi ürünlerinin yanı sıra, tarım ve gıda sanayii ürünlerinde de Meksika pazarı Türkiyeli üretici ve ihracatçılar için hatırı sayılır ticari fırsatlar sunuyor.⁵⁸

Bu fırsatların yanı sıra tabii ki maliyet ve risklerden de söz etmek gerekir. İki ülke arasındaki fiziki uzaklık, en önemli maliyet kalemini oluşturuyor. Türkiye'den Meksika'ya nakliye yaklaşık 20-25 günde gerçekleşebiliyor; bu arada Avrupa'da aktarma (trans-shipment) yapılıyor ve navlun bedeli 2-5 bin dolar arasında gerçekleşiyor. Bunun dışında, Türk vatandaşları için Meksika vizesi almak da pek kolay değil. Son olarak, ülkenin en önemli açmazlarından biri olan güvenlik sorunu Meksika'da ticari ilişkileri de tehdit edebiliyor.⁵⁹ Uyuşturucu çetelerinin neden olduğu terörün yanı sıra, adam kaçırmaya, hırsızlık

olayları günlük yaşamı olduğu kadar, iş hayatını da yer yer tehdit edebiliyor. Ayrıca, bazı sektörlerde oligopolistik yapıların varlığı piyasaya girmeyi zorlaştırabiliyor.⁶⁰

Diplomatik düzeyde de son birkaç yılda iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli gelişmeler kaydedildi. 2013 yılında G-20 üyesi beş ülke (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya) arasında imzalanan MIKTA, Çok Taraflı Diyalog Platformu'nun kuruluşu ve Meksika Başkanı Enrique Peña Nieto'nun Türkiye ziyareti bu gelişmelerden en önemlileridir. Söz konusu ülkeler arasında dayanışma ve işbirliğini geliştirmek üzere kurulan MIKTA'nın Dışişleri Bakanları düzeyindeki ilk toplantısı, 25 Eylül 2013'te Birleşmiş Milletler'in 68. Genel Kurul Toplantısı sırasında yapıldı. MIKTA bu ülkeler arasında üst düzey işbirliği ve özellikle uluslararası kurum ve platformlara ilişkin konularda eşgüdümlü hareket edilmesini hedefleyen bir platformdur.

2013 yılının Meksika-Türkiye ilişkilerine dair ikinci önemli gelişmesi, bu yılın Aralık ayında gerçekleşen üst düzey ziyaret ve bu ziyaret sırasında imzalanan bir dizi anlaşmadır. Her ne kadar bu anlaşmalardan birçoğu "iyi niyet" veya "geleceğe dair umut verici hedefler" düzeyinde olsa da, imzalanan "21. Yüzyıl için Stratejik Ortaklık Anlaşması Çerçevesi" önemli işbirliği planları içeriyor. İkili diyalog ve uluslararası platformlarda işbirliğine ilişkin belirgin niyet, iki ülke arasında önemli konularda çıkar birliği olduğunun göstergesidir. Bunlardan en önemlisi, IMF kotalarının gelişen ülkelerin lehine değiştirilmesi konusudur. Nitekim hem Meksika hem de Türkiye uzun süredir kota reformu konusundaki çalışmalarına devam ediyor.

İşbirliğini geliştirme kapsamında atılan başka adımlar da var. Dışişleri bakanlarının yöneteceği ve iki yılda bir toplanacak bir "Üst Düzey İkili Komisyonu" ve bölgesel ve küresel düzeyde işbirliğine odaklanan ve siyasi danışma mekaniz-

58. DEİK, (2013) ve İGEME, (2008).

59. Bu çalışma için Meksika'da iş çevreleriyle yapılan derinlemesine görüşmelerde güvenlik sorunu en önemli sorun olarak sıralandı.

60. Işık Özel, *State-Business Alliances and Economic Development, Turkey, Mexico and North Africa*, (Routledge, Londra ve New York: 2014).

malarını da içeren bir Ortak Ekonomik Komite kuruldu. Söz konusu işbirliğinin, Birleşmiş Milletler, IMF, OECD ve G-20 gibi farklı platformlarda ve güvenlik, barış, göç, iklim değişikliği, iktisadi ve sosyal gelişme, insan hakları gibi geniş bir yelpazede gerçekleşmesi için karşılıklı taahhütler verildi. İki ülke arasında son yıllarda yoğunlaşan temasların en önemli görüşme maddesi çok boyutlu bir serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasıdır. Türkiye'nin ısrarla üzerinde durduğu bu anlaşmanın imzalanması konusunda Meksika hâlâ tereddütlü duruyor. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, bu olası anlaşma, Türkiye'nin Meksika pazarı üzerinden ABD ve Kanada pazarlarına ve hatta Meksika'nın serbest ticaret anlaşmasının olduğu diğer 44 ülkenin pazarlarına ulaşma imkânı sunmaktadır. Türkiye'nin bu görüşmeler sırasında ısrarla üzerinde durduğu konular, "Yasal Çerçeveyi Belirginleştirmek için İkili Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması" ve "Karşılıklı Yatırım Teşviki ve Koruması Anlaşması"nın sonuçlandırılmasıdır. Bunlardan ikincisi hâlihazırda imzalanmış olmakla birlikte, Meksika Senatosu tarafından henüz onaylanmadı, dolayısıyla yürürlüğe girmiş değildir.

İki ülke arasındaki ikili ticareti geliştirmek üzere imzalanan "*Memorandum of Understanding between Bancomext and Turkey's Export Credit Bank on Cooperation for Export Credits*" (Bancomext ve Türkiye Eximbank arasında İhracat Kredileri Konusunda İşbirliği Mutabakatı) ve "*Memorandum of Understanding between ProMéxico and the Investment Support and Promotion Agency of Turkey (ISPAT)*" (ProMexico ve Türkiye Yatırım Destek Ajansı Arasında İşbirliği Mutabakatı) anlaşmaları hâlihazırda yürürlüğe girmiş durumdadır. Bunun yanı sıra, teknik ve teknik olmayan ticari engellerin kaldırılmasına ilişkin ortak görüş, iş ilişkilerinin geliştirilmesi için karşılıklı delegasyon ziyaretleri, yatırım için verilecek teşvikler, stratejik iş ortaklıklarının teşvik edilmesi üzerinde durulan konulardan bazılarıdır. Meksika-Türkiye İş Konseyi tarafından hazırlanan "Strateji ve Hareket Planı Belgesi" iki ülkenin iş

çevreleri tarafından destek görse de, bu değişiklikler henüz hayata geçirilmiş değildir. Karşılıklı işbirliği, iş ilişkileri ve turizmin geliştirilmesi doğrultusunda İstanbul ve Mexico City arasında yapılması olası doğrudan uçuşlar Türk Hava Yolları'nın operasyonel gündemine alınmıştır.

Elbette ki, Türkiye'nin STA ve diğer ortaklıklar için ısrarla çalışmaya devam etmesini Meksika'nın söz konusu işbirliğinde hiç çıkarı olmadığı anlamında okumak hatalı olur. Meksika'nın dış pazarlarını çeşitlendirme girişiminden daha önceki bölümlerde bahsetmiştik. Meksika'nın Türkiye pazarına artan ilgisinin en önemli sebeplerinden birisi gelişmiş ülke (özellikle ABD) pazarlarına bağımlılığını kırmayı hedeflemesidir. Bu ilgi, Türkiye üzerinden Ortadoğu, Orta Asya ve Afrika pazarlarına da açılma hedefini içinde barındırıyor. Bu saikle yola çıkan Meksika, Latin Amerika'daki diğer bazı ülkelerle de ortaklık yaparak ilerlemektedir. Örneğin, Meksika, Şili, Kolombiya ve Peru'nun içinde yer aldığı Pasifik İttifakı'nın 2013 yılında İstanbul'da uluslararası bir ticaret ofisi kurması bunun açık bir göstergesidir.

SONUÇ

Meksika dünyanın on beşinci büyük ulusal ekonomisi; yedinci büyük petrol üreticisi; ihracatı ve ithalatı ise dünya ihracat ve ithalatının yüzde 2'sine tekabül ediyor. Meksika ekonomisinde büyüme 2008 küresel krizinin artçı sarsıntılara rağmen devam ediyor, ama halen oldukça vasat bir aralıkta. Dolayısıyla Meksika uzun vadede orta gelir tuzağına düşebileceği sinyallerini veriyor. Bu vasat performansın belirleyicilerinden bazıları, Meksika'da bazı kurumların, son 20-30 yılda yapılan reformlara rağmen etkin biçimde işlememesi; var olan kurumsal yapının kaynakları etkin olmayan biçimde dağıtarak rantın yeniden üretimine olanak tanınması; bazı sektörlerde tekellerin varlıklarını sürdürmesi ve buna paralel olarak çarpıtılan rekabet koşulları; yeni teknoloji ve beşeri sermayeye yapılan yatırımın sınırlı olması; gelir dağılımındaki eşitsizlik ve yoksulluk ile

bunlardan bağımsız olmayan güvenlik sorununun derinleşmesidir.

Meksika ekonomisinin en önemli sorunlarından birisi hammaddelere ve dışa bağımlılıktır ve bu iki temel düzlemde göze çarpmaktadır: ABD ekonomisine ve petrole bağımlılık. Sözü edilen bağımlılık ilişkisi yüzünden ABD'de baş gösteren 2008 finansal krizi, Meksika ekonomisini Latin Amerika'nın geri kalanından çok daha fazla etkiledi. Meksika ihracat ve ithalat pazarlarını çeşitlendirmeye çalışıyor ancak şimdilik bu girişim çok belirgin sonuçlar vermedi. Meksika'nın Türkiye üzerinden Ortadoğu ve Asya pazarlarına ulaşmak istemesi bu çeşitlendirme hedefinin bir parçası olarak görülebilir. İkinci önemli bağımlılığı petrol gelirleri ki makroekonomik istikrarın sürdürülmesinde bu gelirlerin payı azımsanmayacak kadar büyüktür. Meksika ekonomisinin orta vadede belki de en büyük riski petrol rezervlerinin azalmasıdır. Yakın zamanda özel şirketlerin taşeronluğuna açılan dev kamu şirketi PEMEX'in etkin çalışmaması da bu sorunun derinliğini arttırıyor.

Bu yapısal sorunlar, kurumların iyi çalışmaması, yolsuzluk, gelir dağılımının eşitsizliği, yoksulluk, kredi piyasalarının yetersizliği, ya-

laşlayan büyüme oranları ve süregiden güvenlik problemiyle birleştiğinde Meksika ekonomisine dair iyimser bakışa ket vurabiliyor. Buradan hareketle, ABD'ye ve petrole bağımlılığın azaltılması, yapısal reformlar, güvenlik sorununun çözülmesi, yüksek katma değerli sanayi üretimi ve ihracatının teşviki, ihracat pazarlarının çeşitlendirilmesi, kredi piyasasının genişletilmesi ve beşeri sermayenin geliştirilmesi Meksika'nın kısa ve orta vadede atması gereken adımlar arasındadır.

Son yıllara kadar Meksika ile sınırlı ilişkileri olan Türkiye, son birkaç yılda özellikle TTIP ve AB-Meksika STA'sı dolayısıyla alarına geçmiş halde ve Meksika ile bir STA imzalamak için kayda değer bir çaba harcamaktadır. Ancak, Türkiye ile benzer karşılaştırmalı avantajlara sahip Meksika, en azından şimdilik, STA imzalama konusunda oldukça tereddütlü görünüyor. Bu iki önemli ülke ve yükselen güç arasında 2013 yılından beri resmi ziyaretlerle yoğunlaşan ekonomik ve siyasi işbirliği sürecinin başarıya ulaşabilmesi için hükümet ve bürokrasi çevrelerinin yanı sıra, iş çevrelerinin ve diğer sivil toplum temsilcilerinin farklı düzlemlerde bilinçlendirme ve anlaşmalar yoluyla katkı sağlamaları elzemdir.

Son yıllarda gelişmekte olan ülkeler uluslararası sistem içerisinde kendilerine daha fazla alan açmakta ve buna paralel olarak küresel ekonomi-politik arena da daha çok söz sahibi olmaktadır. “Yükselen güçler” olarak da adlandırılan bu dinamik ülkeler, mevcut gelişmeleri, büyümeleri ve potansiyelleri göz önünde bulundurulduğunda, pek çok analizciye göre gelecek yıllarda gelişmiş ülkelere ve özellikle Amerika-Batı Avrupa hegemonyasına en büyük rakip olacaklardır.

SETA Ekonomi Direktörlüğü tarafından hazırlanan “Yükselen Güçler Analiz Serisi”nin ikinci yayını olan ve Sabancı Üniversitesi’nden Doç. Dr. Işık Özel tarafından kaleme alınan “Ekonomik Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Meksika İlişkileri” başlıklı analiz, iki ülke arasındaki mevcut ilişkileri ve olası anlaşma ve senaryoları; Meksika’nın dünya ekonomisindeki ve siyasetindeki yerini; Meksika’nın ekonomi-politik önemi ile gücündeki değişimi ve son yarım yüzyılda tarihsel olarak geçirdiği dönüşümleri incelemektedir.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org